

BADIIY TARJIMANING LEKSIK MUAMMOLAR TIPOLOGIYASI

Sotiboldiyeva Gulcharos Murat qizi

USWLU

Teacher of translation theory department

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy tarjima jarayonida yuzaga keladigan leksik muammolar ko‘rib chiqiladi. Badiiy matnni boshqa tilga tarjima qilishda arxaik so‘zlar, tarixiy so‘zlar, slenglar, neologizmlar, antroponimlar, toponimlar, fitonimlar va terminlarning to‘g‘ri tarjima qilinishi katta ahamiyatga ega. Har bir leksik birlik turi o‘ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, bu esa tarjimonning madaniyatlararo muloqotdagi roli va mahoratini talab qiladi. Maqola ushbu leksik birliklarning tarjima jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarini tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: badiiy tarjima, leksik birliklar, arxaik so‘zlar, tarixiy so‘zlar, slenglar, neologizmlar, antroponimlar, toponimlar, fitonimlar, terminlar.

Badiiy tarjima san‘ati nafaqat lingvistik bilimlarni, balki tarjimonning madaniy va kontekstual bilimlarini ham talab etadi. Tarjimon badiiy matnni boshqa tilga ko‘chirish jarayonida turli leksik muammolarga duch keladi. Ushbu muammolar asosan tilning o‘ziga xos leksik birliklarini, jumladan arxaik va tarixiy so‘zlarni, slenglarni, neologizmlarni va boshqa leksik elementlarni to‘g‘ri ifoda etish bilan bog‘liq. Har bir elementning tarjimasini asl matnning mazmunini to‘g‘ri aks ettirishi va uni yangi madaniyatga moslashtirishi kerak.

Arxaik so‘zlar – zamonaviy til oqimida kam qo‘llaniladigan, lekin badiiy asarlarda keng uchraydigan so‘zlardir. Tarjima jarayonida arxaik so‘zlar muhim ahamiyatga ega, chunki ular asarning o‘ziga xos atmosferasini yaratadi. Misol uchun, antik davr yoki o‘rta asrlar kontekstida yozilgan asarlar bunday leksik birliklarga boy bo‘lishi mumkin. Arxaik so‘zlarni tarjima qilishda ularning asl konnotatsiyasini saqlab qolish qiyin bo‘lishi mumkin, chunki tarjima qilinayotgan tilda ularga to‘g‘ri ekvivalent topish har doim ham oson emas.

Tarixiy so‘zlar o‘tgan zamon voqealarini aks ettiradigan so‘zlar bo‘lib, ular muayyan davrga oid tushunchalarni ifodalaydi. Bunday so‘zlarni tarjima qilishda ularning asl tarixiy mazmuni va konnotatsiyasini hisobga olish lozim. Masalan, o‘rta asrlar Yevropa tarixiga oid atamalarni zamonaviy o‘zbek tilida qayta yaratishda tarjimon maxsus bilim va malakaga ega bo‘lishi kerak. Bunday tarjima davomida tarixiy voqelik va hodisalarni to‘g‘ri aks ettirish juda muhim.

Slenglar – norasmiy nutqning tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, turli ijtimoiy guruhlar orasida keng tarqalgan. Badiiy tarjima jarayonida slenglarni boshqa madaniyatga moslashtirish qiyin bo‘ladi, chunki ularning ko‘pchiligi milliy madaniyatga xos

bo‘lgan konnotatsiyalar va til o‘ziga xosliklariga bog‘liq. Sleng so‘zlarni tarjima qilishda tarjimon ular ifodalaydigan ijtimoiy kontekst va hissiy rang-baranglikni saqlab qolishga harakat qilishi kerak.

Yangi yaratilgan so‘zlar – neologizmlar ham badiiy asarlarda tez-tez uchraydi. Ularni tarjima qilishda muammo shundaki, yangi so‘zning boshqa tilda o‘xshashi yo‘q yoki yangi yaratilib, tushunilishini ta’minlash kerak bo‘ladi. Tarjimon neologizmlarni yaratishda muallifning stilistik va estetik tamoyillariga muvofiq ravishda harakat qilishi, asarning o‘ziga xos ruhini saqlab qolishi kerak.

Antroponimlar – inson nomlari, ya’ni shaxsiy ismlar va familiyalar bo‘lib, ular tarjimada ko‘pincha muammolarni keltirib chiqaradi. Masalan, o‘zbek tilidagi ismlarni boshqa tillarga moslashtirishda har xil talaffuz va yozuv usullariga e’tibor berilishi lozim. Bundan tashqari, ba’zi ismlar muayyan milliy yoki diniy mazmunlarga ega bo‘lishi mumkin, bu esa tarjimada maxsus yondashuvni talab qiladi.

Toponimlar – geografik joy nomlari bo‘lib, ular tarjimada ko‘pincha o‘zining madaniy va tarixiy ma’nosini yo‘qotishi mumkin. Toponimlarni tarjima qilishda ularning kontekstual ahamiyatini saqlab qolish juda muhimdir. Badiiy matnlarda joy nomlari asarga qo‘shimcha ma’no va ramziylik berishi mumkin, shuning uchun tarjimon joy nomlarini faqat bevosita tarjima qilmay, balki ularning mazmunini ham to‘g‘ri aks ettirishga harakat qilishi kerak.

Fitonimlar, ya’ni o‘simlik nomlari, o‘ziga xos qiyinchilik tug‘diradi, chunki o‘simliklarning nomlari madaniyatlararo farqlar sababli boshqacha bo‘lishi mumkin. Masalan, ma’lum bir o‘simlikning bir tilda o‘ziga xos nomi mavjud bo‘lib, boshqa tilda u umuman tanilmasligi mumkin. Fitonimlarni tarjima qilishda ularning xalq orasida qanchalik keng tarqalganligi va umumiy tushunilishiga alohida e’tibor qaratilishi kerak.

Maxsus terminlar ko‘p hollarda badiiy matnlarda ham uchraydi, xususan, ilmiy fantastika yoki tarixiy asarlarda. Terminlarning tarjimasi ularning aniq va to‘g‘ri tushunilishiga asoslanishi kerak. Tarjimon terminologik moslikka e’tibor qaratishi lozim, aks holda matn noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin.

Badiiy tarjima jarayonida leksik birliklarni to‘g‘ri tarjima qilish asarning mazmunini saqlab qolish va uni boshqa madaniyatlar auditoriyasiga yetkazish uchun muhimdir. Arxaik va tarixiy so‘zlar, slenglar, neologizmlar, antroponimlar, toponimlar, fitonimlar va terminlar tarjimon uchun alohida qiyinchilik tug‘dirsa-da, ularning to‘g‘ri tarjimasi badiiy asarning o‘ziga xosligini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice-Hall.

3. Vinay, J.P., & Darbelnet, J. (1958). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
4. Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.
5. Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. London: Longman.
6. Nida, E.A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E.J. Brill.
7. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
8. Bell, R.T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. London: Longman.
9. Aitchison, J. (2001). *Language Change: Progress or Decay?* Cambridge: Cambridge University Press.
10. Retsker, Y.I. (1974). *Theory of Translation and Interpreting*. Moscow: Nauka.